

**MÔŽE SA STAŤ „NÁJOMNÁ ZMLUVA SO ZEMOU“
PROBLÉMOM FILOZOFICKÝM?**

MARINA ČARNOGURSKÁ, Ústav orientalistiky SAV, Bratislava

ČARNOGURSKÁ, M.: Could a „the Rent Agreement with the Earth“ Become a Philosophical Problem?

FILOZOFIA 62, 2007, No 3, p. 262

The paper gives a detailed description of the discussion (which now enters the third year of its duration) in Czech philosophical journal *Philosophical Journal* on the necessity of fundamentally changing our environmental attitudes. The author's expectation is to launch a similar discussion in Slovakia. According to the author the question, if the survival of humankind on this planet is endangered by human culture as such, or only by some anti-natural historical tendencies in the development of humans, can be answered not only by scientific disciplines, but also by philosophy. This includes also the question, if the humans are able to change their life-style and to contribute by their pro-natural culture to the regeneration of nature to create a symbiotic relationship between them two, and to the renewal of sustainable life on the Earth. From this point of view a similar discussion might be of a great importance also in Slovakia.

Keywords: Anti-natural culture – Pro-natural culture – Evolutionary ontology – An agreement between humans and the Earth – Changing of worldviews

Keď organizátori 3. slovenského filozofického kongresu poskytli priestor Josefovi Šmajsovi a Emilovi Višňovskému, aby pozvali prítomných do diskusie o „nájomnej zmluve so Zemou“, poslucháči to, zdá sa, pochopili len ako kuriozitu. Dodnes sa totiž nijaká diskusia na túto tému na Slovensku nerozvinula;¹

Podstatne inak to dopadlo v Čechách. Tam totiž na stránkach *Filozofického časopisu* takáto diskusia už tri roky prebieha. Je pravda, že tam pôdu pre ňu pripravili už predchádzajúce Šmajsove príspevky, najmä jeho knižne vydané rozhlasové ekologické eseje *Filosofie psaná kurzívou* [1]. A keďže v českých filozofických kruhoch táto téma (i vďaka Šmajsovi a Krobom publikovanej *Evolučnej ontológie* a rôznym reakciám na ňu) neupadla do zabudnutia a diskusia na stránkach *Filozofického časopisu* sa potom už veľmi sľubne ďalej rozvíjala, chcela by som sa tu venovať jednak zmapovaniu jej priebehu a jednak jej kritickému zhodnoteniu.

Keď v roku 2003 v 3. čísle *Filozofického časopisu* J. Šmajš publikoval *Jedenáct tezí k nutnosti nové ontologie*, vďaka argumentom ktoré v nich sformuloval, bolo nad slnko jasné, že to nemôže byť jeho posledné slovo v rozprave na túto tému. Veď už v 90. rokoch minulého storočia na jednej zo slovenských filozofických konferencií, usporiadanej vtedajším tzv. environmentalistickým oddelením FiÚ SAV, súhlasil s názorom, že v otázke rozpracovania stratégie účinnej ochrany prírody je „pes zakopaný v ontológii“. Stotožnil sa aj s názorom, že od antiky až dodnes náš západný svetonázor mylne predpokladá, že náš svet má nemennú ontologickú podstatu, vďaka ktorej v ňom onticky nič nevzniká, nepremieňa sa a ani sa nezávisle od nej metafy-

¹ Ak za ňu nepovažujeme Sýkorovu recenziu Šmajsovej a Krobovej *Evolučnej ontológie*, uverejnenú vo *Filozofii* v r. 2004.

zicky nevyvíja. Cítiac sa schopný poradiť si s týmto problémom, pustil sa do rozpracovania tzv. „evolučnej ontológie“. V jej medziach sa dištancoval tak od antropologicky príjemných ilúzií o výsadnom postavení človeka na Zemi, ako aj od tradičného chápania kultúry ako púhej kultivácie človeka a prírody, a po prvý raz v nej ontologicky interpretoval nielen kultúru ako systém s vlastnou vnútornou informáciou, ale aj dnešný existenciálny konflikt medzi kultúrou a prírodou. V súvislosti s tým si všimol, že „jedinečná uspořádanost biosféry... je dnes nevratným způsobem ničena kulturou. Jistou vyšší spravedlnost můžeme snad vidět v tom, že obě hlavní zbraně hromadného ničení přírody – prostorová expanze a vysoká ‚provozní spotřeba‘ kultury, které posílají na smrt vzácné přirozené ekosystémy... včetně jejich vnitřní informace, neušetří ani člověka a systém jeho předmětné informace sociokulturní – kulturu“ ([2], 498). Nuž, aj keby nič iné, tak už aj toto strohé skonštatovanie sa nemohlo nestáť naliehavou štartovacou čiarou, od ktorej odvinul svoju radikálnu myšlienku hľadania východiska, pomocou ktorého by sa ľudstvo ubránilo tragickým prognózam svojho sebazničenia. Východisko nakoniec uvidel v skoncipovaní metaforického návrhu *Nájomnej zmluvy ľudstva so Zemou*.

Text tejto *Nájomnej zmluvy so Zemou* uverejnila v 2. minulooročnom čísle aj *Filozofia*, s vysvetľujúcim úvodom, v ktorom ju autor tejto zmluvy spolu s Emilom Višňovským podrobne zdôvodňujú ([12], 161). Obaja iniciátori tejto výzvy zároveň upozornili na fakt, že ak náš konzumný spôsob života rozšírime po celej zemeguli (čo už práve robíme!), poklesne prirodzená usporiadanosť a integrita biosféry do tej miery, že spolu s mnohými ďalšími druhmi bude ľudstvo odsúdené na zánik (a teda i deti všetkých našich možných detí). V snahe vzoprieť sa tejto – v takom prípade neodvratnej – budúcnosti Šmajš s Višňovským navrhujú diskutovať o vedomej zmene doterajšej protiprírodnej stratégie terajšieho kultúrneho systému a o možnostiach vytvorenia novej *biofilnej kultúry* v najširšom zmysle slova. Lebo ak nebudeme schopní tento konflikt kultúry s prírodou riešiť a ak nedospejeme k reálnym možnostiam transformácie a reorientácie doterajšej expanzie ekonomického a technologického samopohybu, stroskotá aj naše vznešené poňatie človeka, slobody a demokracie. *Ľudský druh vyhynie vlastnou vinou* ([12], 161).

Na tom, že sa v českom *Filosofickom časopise* diskusia na túto tému rozbehla, má pôvodne zásluhu kritická recenzia spomínanej Šmajsovej a Krobovej knihy *Evoluční ontologie* z pera Vladimíra Havlíka [2]. Túto recenziu, v ktorej Havlík zásadne odmieta možnosť filozofickej tematizácie ontického konfliktu kultúry a prírody, podrobil J. Šmajš hneď v jednom z nasledujúcich čísel FČ obsiahlej kritickej reakcii, citujúc zo svojej a Krobovej práce *Evoluční ontologie*: Prednosťou „*evoluční ontologie* je, že má starost o vzdálenější budoucnost, a proto přísněji posuzuje globalizaci, hájí právo živých systémů na přežití i podmínky dlouhodobé obyvatelnosti Země“ ([4], 648). To sú síce emotívne účinné argumenty, ale všeobecnú platnosť nejakej ontologickej teórie samy osebe ešte nezabezpečia. A teda nech by akokoľvek rapídne ubúdalo na Zemi prírodného bytia, a naopak pribúdalo človekom vytvoreného umelého „kultúrneho bytia“, aj keby už ľudstvo bolo tesne pred záhubou, svetová filozofia len tak nekriticky nijakú novú ontologickú teóriu neprijme, ak táto teória skrýva v sebe nejaké vážne, nielen ontologické, ale aj logické apórie. Nuž a hneď v tom istom čísle v nasledujúcom diskusnom príspevku tento možný háčik Šmajsovej „evolučnej ontológie“ jemne naznačil už aj Martin Škrabanda v rámci svojej polemiky o pojmoch „príroda“ a „prírodnosť“ ([5], 657). Zároveň Škrabanda pripúšťa, že určitá forma života môže byť taká úspešná, že nahradí všetky ostatné, no i napriek tomu chápe kultúru ako vedomé vytváranie vlastného životného prostredia jednak ľudskou prirodzenosťou, jednak aj prírodou, ktorú človek obýva. A nech čokoľvek umelo vytvárame, vždy to musí tieto dve hranice rešpektovať. Preto Škrabanda nepociťuje dôveru k projektom Šmajsovho typu, a to pre ich snahu vytvoriť z prírody až príliš kalkulovateľný objekt. Zároveň pomocou úryvku z príbehu indiánskeho liečiteľa, známeho pod menom Chromý Jeleň, Škrabanda poukazuje na niečo, s čím Šmajsova materialisticko-positivisticky koncipovaná ontologická teória v realite

teória v realite bytia nepočíta. Sú to oné „spodné prúdy“ bytia, ktorým Siouxovia hovoria, že sú ich druhou bytosťou, a že je to niečo ako duša, duch či akási ich nehmotná forma bytia. Zároveň Škrabanda poznamenáva, že „*tajemství souladu mezi přírodou, potažmo přirozeností a kulturou se skrývá právě zde. V zakoušení nedisponovatelnosti přírody na straně jedné a neinženýrské podstaty kultury na straně druhé... Hrozí tedy konzumně-technologické civilizaci nějaký kolaps, pak jej lze diagnostikovat stejně tak ve vztahu k přírodě jako ve vztahu ke kultuře*“ ([5], 660 – 661). V tejto prvej fáze Šmajsov iniciovanej diskusie došlo teda k obhajobe kultúry ako procesu ľudskej činnosti, ktorý nemusí byť protiprírodný a jeho neprotiprírodnosť je filozoficky argumentovateľná.

Nikoho, kto začal sledovať túto diskusiu, nemohlo preto prekvapiť, že aj ďalší ohlas z pera Erazima Koháka, i napriek tomu, že Šmajsovi vyjadril vďaka za takýto podnet na zamyslenie, bol v podstate odmietavý. Kohák hovorí: „*Považoval bych za nešťastné, kdybychom místo diskuse měli podpořit jako dogma jeden z mnoha možných způsobů, jak o tomto sdíleném námětu přemýšlet, hovořit a jednat*“ ([6], 617), čím istým spôsobom naznačil, že by J. Šmajsov nemal očakávať, že bude jeho „evolučná ontológia“ len tak bez výhrady prijatá ako originálna ontologická teória s jej možným nezastupiteľným dosahom na záchranu sveta. V nasledujúcich dvoch číslach FČ sa objavili hneď za sebou tri príspevky: najprv Cejpekov diskurs *Na okraj Šmajsovy Nájemní smlouvy se Zemí* [7], v ktorom autor produktívne využil jednu z axiém Šmajsovej evolučnej ontológie, a to axiómu evolúcie bytia na základe vnútorne prenášaných informácií ako univerzálií týkajúcich sa nielen človeka, ale i prírody a celého vesmíru, a zamyslel sa vďaka tomu nad všetkým, čo z toho môže informačná veda využiť. Omnoho zásadnejší z hľadiska obrany Šmajsových názorov sa preto ukázal byť až ďalší príspevok. Ivan Ladislav Hruška z Pedagogickej fakulty Univerzity v Hradci Králové v ňom vystúpil už hneď od začiatku ako otvorený stúpenec Šmajsovej *evolučnej ontológie* na jej zásadnú obranu. Podľa neho Šmajsova evolučná ontológia nie je nijakou evolučnou meta-biológiou a ani len ontológiou motivovanou biológiou, „*a již vůbec ne nějakým novým neo-vitalistickým přístupem k Zemi a životu na ní*“. A ďalej píše: „*Vím, že není ani ontologií totožnou s Bondyho nesubstanční ontologií. Evoluční ontologií... chápu spíše jako vědomě konceptualizovanou... filosoficko-ontologickou reflexi evoluce... Podle Josefa Šmajse je to filosofická reflexe ontického konfliktu kultury s přírodou, kterou nemůžeme očekávat od žádné speciální vědy*“ ([8], 912). Zároveň z celého jeho ďalšieho obdivu i obrany Šmajsova a jeho „evolučnej ontológie“ v podtexte dost jasne možno vycítiť, ako ho Erazim Kohák svojimi protiargumentmi podráždil.

Omnoho civilnejšia a menej emotívna je až ďalšia obrana Šmajsovho úsilia presadiť do širokého filozofického povedomia teóriu evolučnej ontológie a na je základe si stanovíť pre všetkých nás, obyvateľov Zeme, akási metaforickú „nájomnú zmluvu so Zemou“. Napísal ju v podobe toho tretieho diskusného príspevku v 6. čísle predminulého ročníka FČ Jiří Sekerák a poukázal v ňom hlavne na to, že Šmajsova metafora *Nájemní smlouvy se Zemí*, ako každá filozofická metafora, je len nástrojom, v Šmajsovom prípade o to účtyhodnejším, že nám pomáha osvetľovať a ozrejmovávať životne veľmi naliehavý problém. Podľa neho je to výzva, ktorá je jednoznačne nasmerovaná do vlastných filozofických radov. A táto výzva používa „*metaforu nájemní smlouvy, aby zdůraznila limitní okolnosti vztahu člověka ke svému životnímu prostředí: jako individua tu nejsme navždy a minimálně v tomto ohledu nás životní prostředí přesahuje. Nemůžeme jej tedy vlastnit v tom prostém smyslu, že bychom byli zbaveni odpovědnosti za své aktivity, jichž se v něm dopouštíme. A právě na tento aspekt Šmajsem zvolená metafora... velmi srozumitelně poukazuje*“ ([9], 917). A keďže všetky tri príspevky boli zároveň reakciou na predchádzajúci príspevok E. Koháka, redakcia FČ ho, pochopiteľne, s nimi oboznámila ešte pred ich uverejnením. Čitatelia sa preto hneď na ďalšej strane toho istého čísla mohli oboznámiť už aj s jeho reakciou. E. Kohák v nej reaguje veľmi stručne, vlastne len polstranou (ale veľmi

výstižnou) poznámkou, hlavne na výhrady I. Hrušku. Na svoju obranu píše, že „trvalou udržateľnosťou“ má na mysli len udržateľnosť ľudského života, a teda životný spôsob ktorý by z prírody neodčerpával viac, než si príroda môže nahradiť. V žiadnom prípade tým nemá v rade na mysli udržiavanie dnešného životného štýlu nadspotrebných spoločností či chudoby chudobných. Zároveň hovorí, že pojem „metafora“ považuje za zavádzajúci, a preto ho nemá rád. A nakoniec to najpodstatnejšie: „*Za úkol filosofie považujú řešení problémů, ne výstavbu filosofických ‚systémů‘, jejich propagaci a obracení adeptů na příslušnou víru. Problém, který prof. Šmajš řeší, považují za nanejvýš závažný, řešení, které nabízí, považují za nosné a plodné, avšak pravověrný systém ‚evoluční ontologie‘ považují za nadbytečnou zátěž ve filosofické práci*“ ([10], 920). Ako bodku za celou svojou odpoveďou na všetky predchádzajúce oponentúry namierené proti nemu ešte nonšalantne zacitoval na adresu Jiřího Sekeráka Shakespeara: „*Met-hinks the lady doth protest too much!*“ v pevnej viere, že týmto jeho rola v diskusii okolo Šmajsovej *Nájemní smlouvy se Zemí* definitívne skončila. To však netušil, že to preňho nie je ešte bodka za celou témou! Pretože práve vtedy som sa do tejto diskusie zapojila aj ja. Vyprovokoval ma práve jeho argument, že už samotná Šmajsova metafora *zmluvy* je veľmi problematická ([6], 616). Nuž a aby bolo jasné, že je to moja reakcia hlavne na tento Kohákov názor, dala som svojmu príspevku ten istý názov ako on svojmu: *Země, filosofie, smlouva*, aj keď som ho celý napísala v slovenčine. No ako komparatistka a sinologička, ktorá sa už celé desaťročia zaoberá štúdiom mimoeurópskych civilizácií, najmä hĺbkovým štúdiom čínskej civilizácie, nemohla som si v úvode predsa len odpustiť výčitku aj na adresu J. Šmajsa najmä preto, že vo svojom modeli ľudskej kultúry ako takej posudzuje ľudstvo len na základe historického vzťahu k prírode jednej jeho civilizačnej vzorky, a to našej západnej civilizácie a ňou vytvorenej kultúry, ktorú zovšeobecňuje v jej protiprírodnosti a protiprirodzenosti na ľudskú kultúru ako takú. Tým robí z kultúry hlavného činiteľa budúcej záhuby ľudstva, nedávajúc jej šancu stať sa progresívnou silou, iniciujúcou súčasné či budúce obyvateľstvo Zeme vytvárať spoločné celoplanetárne projekty symbiotickej spolupráce s prírodou na jej ochranu. Zároveň môže byť silou iniciujúcou svetonázorovú ochotu moderného človeka zmeniť svoj odcudzený vzťah k prírode i svoj hodnotový ideologický systém, ktorým dnes už skoro všetko obyvateľstvo Zeme nakazila naša západná civilizácia. „*Pretože ten hrozivo ničiteľský a přírodu nerešpektující vzťah k svojmu prirodzenému přírodnímu prostředí na Zemi si původně osvojila a ideologicky zdůvodnila hlavne naša západná civilizácia, ktorá si takýto svoj svetonázorový postoj a z neho odvodené arogantné správanie voči prírode už hneď v staroveku nielenže nezmäkčila, ale naopak cez židovsko-kresťanskú náboženskú ideológiu, pasujúcu človeka do pozície Bohom na Zemi vyvoleného pána prírody (no zároveň pána, ktorý bol Bohom vyhnaný z raja do tejto len akejsi ‚druhora-dej‘, a už vôbec nie rajskej, ale len pozemskej prírody, v ktorej by mal ako vyhnanec trpieť za svoj dedičný hriech (!)) (ako keby mohol existovať niekde inde ešte úchvatnejší Raj, než je práve táto naša pozemská príroda!), si postupne vypestoval ‚psychiku, ktorá řídila proces dobývání přírody a byla nastavena na lhostejnost k širším souvislostem a k vzdálenější perspektivě‘ (citujúc prof. Šmajsa), až sa nakoniec v modernej dobe premenila v maximálne konzumnú, prírode úplne odcudzenú a krajne zmaterializovanú západnú kultúru. Dokonca tak arogantne rozpínavú a bezohľadne demagogickú, že svojím svetonázorom i životným štýlom už stihla nakaziť skoro celé ľudstvo, a na pokoji v tom nenechať dokonca ani tých najnevinnejších, s prírodou predtým dokonale zžitých afrických Krovákov, či aj tých najposlednejších, hlboko v džungli ešte žijúcich juhoamerických Indiánov*“ ([11], 254). Nuž a keďže J. Šmajš v preambule *Nájemnej zmluvy so Zemou* uvádza, že nakoľko o našej druhej existencii na Zemi, napriek tomu že sme si ju už akoby dobyli, bude rozhodovať príroda, tak „*abychom předčasně nevyhynuli, potřebujeme tedy expanzi kultury* (ako takej – M. Č) *zastaviť*“ (v slovenskom preklade [13], 163), jednoducho som nemohla s týmto jeho zovšeobením modernej, západom iniciovanej

kultúry na každý druh ľudskej kultúry súhlasíť. Pretože na základe mojich komparatívnych poznatkov mám dôvod byť presvedčená, že práve kultúrne zdokonalený človek je schopný za určitých svetonázorových podmienok dômyselne spolupracovať s prírodou, smerujúc nielen k jej trvalej obnove, ale aj k jej ďalšiemu progresívnemu rozkvetu. Pritom je však veľmi dôležitý svetonázorový postoj takéhoto človeka,² čoho dôkazom je napríklad tradičný svetonázorový postoj klasickej čínskej civilizácie, vychádzajúci pôvodne z celkom iných ontologických paradigiem, než aké sme si v priebehu histórie osvojili my, príslušníci západnej civilizácie. A práve aj citovaný argument Erazima Koháka o problematickosti „*metafory smlouvy*“ je podľa mňa názorným príkladom brzdy ideologicky ovplyvneného filozofa v rozhodovaní už aj len o takej veci, či sa dá, alebo nedá uzavrieť zmluva človeka so Zemou! Hlavnou témou mojej reakcie v tomto príspevku sa preto stala otázka, čo je v realite bytia skutočne existujúcou živou bytosťou a či viera v Boha (s ktorým by si E. Kohák, na rozdiel od uzavretia zmluvy so Zemou, uzavretie zmluvy vedel predstaviť) nie je naopak čírou mystikou, ktorej by filozof riešiaci problém bytia nemal podľahnúť. Metafyzickému podloženiu a argumentácii spojenjej s celým týmto problémom som potom venovala ďalšiu časť svojho príspevku. Ohlas naň nenechal na seba dlho čakať. Skôr, než bol vo FČ publikovaný, však redakcia uverejnila v jeho ďalšom minuloročnom čísle jednak reakciu J. Šmajsa na predbežný celoročný priebeh diskusie vo FČ, a to v podobe jeho glosy *Tři poznámky k dosavadní diskusi o „Nájemní smlouvě“*, a súčasne aj dlhšiu verziu Šmajsovej state *Vzdělání jako úcta k Zemi*.³ Vyzdvihol v nej dôležitosť výchovy a vzdelania pri prevýchove človeka s protiprírodným správaním. No z hľadiska celej tejto diskusie o *Nájomnej zmluve so Zemou*, prebiehajúcej už tretí rok vo FČ, je však v Šmajsovej glose najdôležitejšie až jeho následné potvrdenie, že text *Nájomnej zmluvy so Zemou* je takmer nemožné oddeliť od obsahu a funkcií jeho „evolučnej ontológie“, a zároveň aj záverečná obhajoba jeho ontologickej teórie proti Kohákovým výčitkám ([14], 436). Z hľadiska J. Šmajsa, ktorý svojou iniciatívou celú túto diskusiu na stránkach *Filosofického časopisu* vyvolal, je to zatiaľ síce jeho posledné slovo, ale pravdepodobne nie jeho skutočne záverečné slovo, pretože diskusia okolo *Zmluvy so Zemou* v roku 2006 vo *Filosofickom časopise* pokračovala ďalej.

Hneď v ďalšom čísle vyšla totiž reakcia na môj spomenutý príspevok, nie však už z pera E. Koháka. Na obranu všetkých jeho mnou napadnutých názorov vystúpila na prvý pohľad jeho omnoho kompetentnejšia obhajkyňa, a to Wendy Drozenová, ktorá na Husitskej teologickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe vyučuje filozofiu náboženstva. I keď jej príspevok je v skutočnosti len reakciou na moje názory, a to jej obhajobou božej existencie najrôznejšími mysticko-filozofickými spôsobmi, a zároveň vyťahovaním mnohých príkladov z čínskej histórie, ktorými sa snaží zdiskreditovať hodnotu čínskej kultúry ako možný inšpiračný vzor pre generácie moderného ľudstva, diskusiu o Šmajsovej *Nájomnej zmluve so Zemou* predsa len posúva ďalej aspoň tvrdením, že jadro sporu nie je ani v tom, či budeme, alebo nebudeme považovať Zem za živú bytosť, ako skôr v tom, že „*ne každá živá bytosť môže uzavírat smluvní vztahy. Chci-li si pronajmout vinici, musím uzavřít smlouvu s jejím majitelem, a ne s vinicí samotnou či s jednotlivými keři, i když je pokládám za živé bytosti...no dohodnout se s nimi nemohu na ničem, protože nejsou schopny komunikace na úrovni slov*“ ([15], 602). Takže debata by sa mohla plodne rozvíjať v tejto rovine ďalej, lenže Wendy Drozenová ju tak trochu kazateľsky overene skrúca zrazu do zastrašujúcej vízie falošných prorokov a svoj príspevok napokon končí slovami:

² Hoci v dejinách ľudstva existujú v tomto smere aj výnimky a na jednu z nich som potom upozornila v poznámke pod čiarou môjho ďalšieho príspevku do tejto diskusie, ktorý redakcia FČ uverejnila v jeho 6. minuloročnom čísle.

³ Jej kratšiu verziu pod názvom *Sedmkrát o nezbytnosti přestavby výchovy a vzdělání* autor publikoval v r. 2005 u nás v časopise SAV *Životné prostredie*, roč. 39, 2005, č. 1, s. 10 – 12.

„Vadí mi, keď niekto naznačuje, že je vedecky dokázáno, že určité stvorenie máme určitým spôsobom uctívať a komunikovať s ním. Jestliže je Země živý tvor nadaný vedomím, a dokonca i logickým rozumem (s odvolaním sa na moju argumentáciu – M. Č.), a navyše je ochotná s nami komunikovať, pak bude potrebovať proroka, ktorý by mlúvil jejím jménem, protože běžný občan z ní srozumitelného slova nedostane. Nebo takové proroky už máme?“ ([15], 603). Nuž a keďže takých „prorokov“ nemáme a ani ich nepotrebujeme, môj nasledujúci diskusný príspevok, ktorý redakcia uverejnila v 6. čísle minulého roka, som symbolicky nazvala *Podme sa započúvať do zrozumiteľných „slov“ Zeme*.

Prečo sa teda Šmajsova „evolučná ontológia“ a na nej postavená *Nájomná zmluva so Zemou* ani po troch rokoch filozofických diskusií nedokáže stať všetkými akceptovaným, vážnym filozofickým problémom? Podľa môjho názoru asi preto, že aj keď má aspirácie zaplniť priestor potreby opustenia starých ontologických paradigiem, ktoré mylne predpokladali, že svet má nemennú podstatu a že v ňom nič onticky nové nevzniká, a aj keď je dnes už jasné a modernou prírodovedou potvrdené, že to nie je pravda, Šmajsova procesuálne evolučná ontologická teória, ktorá už radikálne opúšťa subjekt-objektovú schému a ktorá s bytím a podstatou súcna spája aktivitu, usporiadanosť(?), nevratnosť(?) a emergentnú tvorivosť, takže rozvíja systémovo evolučnú ontologickú paradigmu, je, žiaľ, v jednej veľmi dôležitej veci postavená na piesku. Nevie ontologicky vysvetliť to najpodstatnejšie, a to metafyzickú podstatu „pohybu“. V dôsledku toho sa v ňu dá nanajvýš uveriť ako v dogmu, no nemožno ju logicky zdôvodniť, a teda ani filozoficky bez problémov pochopiť a uznať jej pravdivosť. Spolu s touto jej slabinou sa vyplavujú na povrch aj ďalšie viaceré rozporuplné apórie. Nielenže nevie vyložiť príčinu a podstatu ontologického pohybu bytia, ale ňou obhajovaná *prírodná evolúcia* sa bez akéhokoľvek ontologického vysvetlenia jednoducho *deje* (a basta!). Navyše postupuje stále tvorivo dopredu, a to len vo svete hmotných foriem (a v ich živých systémoch) od jednoduchších k zložitejším, od menej štruktúrovaných k čoraz štruktúrovanejším a dômyselnejším len akosi „lineárne“, akoby stále ďalej a ďalej. Zároveň sa jej autor nevie rozlúčiť s predstavou opustenia tézy jednoty látky, hmoty a energie a zákona ich zachovania. Dnes je už vedecky potvrdené, že 90 % vesmíru zapĺňa tzv. vákuová energia, ktorá má nulovú hmotnosť (čiže hmotou nie je!), a teda celá vesmírna hmota je iba tých zvyšných 10 %, a dokonca aj pre túto hmotu majú už moderní prírodovedci vysvetlenie, že je to len momentálna (i keď často i miliardy svetelných rokov trvajúca) zhmotnená konzistencia tzv. pokojovej energie či „energie v pokoji“, zviditeľnená vo formách najrôznejších hmotných tvarov. Šmajsova pozitivisticko-„agnostická“ evolučná teória si teda nevie poradiť s takto odhalenou novou metafyzickou pravdou o neexistencii jednoty látky (a akéžže látky?!), hmoty a energie ani s potvrdením toho, že energia nie je formou hmoty ale naopak hmota je čiastočnou formou základnej energie univerza. Takisto si nevie poradiť s existenciou (či neexistenciou?!) *duchovna* v bytí ako druhou časťou jednoty protikladov v realite bytia, a aj preto je odkázaná na svoje silné zakotvenie len v materializme.

Neviem, ako ďalej diskusia o tomto probléme bude, resp. nebude vo *Filozofickom časopise* pokračovať, ale *Nájomná zmluva so Zemou* (aj keď je v súčasnosti nanajvýš aktuálna a Šmajsova s ňou prichádza naozaj z hľadiska záchrany života ľudstva na tejto planéte akoby v hodine dvanástej), môže sa stať podľa môjho názoru záväzná pre ľudstvo až vtedy, keď sa ľudstvo zbaví svojich paralyzujúcich svetonázorových bludov a zároveň i náboženskej viery (či tichého spoliehania na to), že je pod ochrannou rukou akéhosi svojho transcendentného Stvoriteľa, ktorý nakoniec vyslyší úpenlivé modlitby ľudstva a všetkých jeho veriacich jednoducho „zachráni“ alebo aspoň „prijme do svojho nebeského raja“.

Až keď si seriózne uvedomíme všetko, na čo Šmajsova *Nájomná zmluva so Zemou* upozorňuje, a zároveň až keď pomocou skutočne novej, realite zodpovedajúcej ontologickej teórie bytia dokážeme pochopiť napríklad aj to, že naším omnoho smrteľnejším hriechom než neveriť

v Boha je ničť prírodu, a teda ak konečne pochopíme, že:

– koľko priestoru prírode na Zemi uberieme svojimi husto osídlenými mestami, diaľnicami či priemyselnými konglomerátmi, toľko jej **musíme** v rámci dialekticky-symbiotickej rovnováhy zákona zachovania života pomôcť zrevitalizovať na všetkých jej vyprahnutých miestach pomocou dômyselného využitia každej kvapôčky sladkej vody (skôr, než túto vodu necháme odtecť do mora!);

– koľko vegetácie (ktorá jediná nám vie zabezpečiť pre náš život nevyhnutný kyslík!) na Zemi zdevastujeme, toľko jej pomocou vysoko produktívneho terasovitého zavlažovania organicky živou vodou (podobným spôsobom, ako to dodnes robia Číňania i väčšina krajín ďaleko-východnej kultúry) musíme pomôcť obnoviť a opäť nechať rozbujiť, až potom budeme schopní podmienky svojej novej, ontologicky pravdivej, a teda skutočne dohodnuteľnej Zmluvy so Zemou, naozaj dodržať.

To je, samozrejme, môj osobný názor na celú túto vec.

LITERATÚRA

- [1] ŠMAJS, J.: *Filosofie psaná kurzívou. Rozhlasové ekologické eseje*. Brno: Doplněk 2003, 114 s.
- [2] ŠMAJS, J.: Jedenáct tezí k nutnosti nové ontologie. In: *Filosofický časopis*, 51, 2003, č. 3, s. 497 – 508.
- [3] HAVLÍK, V.: Evoluční ontologie aneb Mýtus přirozenosti a reliktní antropocentrismus I – II. In: *Filosofický časopis*, 51, 2003, č. 6, s. 1017 – 1028; 52, 2004, č. 3, s. 473 – 479.
- [4] ŠMAJS, J.: Selhávat ve svém východisku. In: *Filosofický časopis*, 52, 2004, č. 4, s. 647 – 656.
- [5] ŠKARBANA, M.: Aby mohla tráva růst. In: *Filosofický časopis*, 52, 2004, č. 4, s. 657 – 663.
- [6] KOHÁK, E.: Země, filosofie, smlouva: diskusní příspěvek. In: *Filosofický časopis*, 53, 2005, č. 4, s. 615 – 617.
- [7] CEJPEK, J.: Na okraj Šmajsovy „Nájemní smlouvy se Zemí“. K filozofickému ukotvení informační vědy. In: *Filosofický časopis*, 53, 2005, č. 5, s. 757 – 761.
- [8] HRUŠKA, I. L.: Profesor Kohák přemýšlí o „Nájemní smlouvě se Zemí“. In: *Filosofický časopis*, 53, 2005, č. 6, s. 911 – 916.
- [9] SEKERÁK, J.: K metafoře o smlouvě, Zemi a filosofii. In: *Filosofický časopis*, 53, 2005, č. 6, s. 917 – 919.
- [10] KOHÁK, E.: Erazim Kohák odpovídá. In: *Filosofický časopis*, 53, 2005, č. 6, s. 920.
- [11] ČARNOGURSKÁ, M.: „Země, filosofie, smlouva“. In: *Filosofický časopis*, 54, 2006, č. 2, s. 253 – 261.
- [12] ŠMAJS, J. – VIŠŇOVSKÝ, E.: Pozvání na diskusi. In: *Filozofia*, 61, 2006, č. 2, s. 161 – 163.
- [13] ŠMAJS, J.: Nájomná zmluva so Zemou. In: *Filozofia*, 61, 2006, č. 2, s. 163 – 164.
- [14] ŠMAJS, J.: Tři poznámky k dosavadní diskusi o „Nájemní smlouvě“, a Vzdělání jako úcta k Zemi. In: *Filosofický časopis*, 54, 2006, č. 3, s. 435 – 448.
- [15] DROZENOVA, W.: Ekologie a smlouva se Zemí. In: *Filosofický časopis*, 54, 2006, č. 4, s. 597 – 603.
- [16] ČARNOGURSKÁ, M.: Podíme sa započúvať do zrozumiteľných „slov“ Zeme. In: *Filosofický časopis*, 54, 2006, č. 6, s. 917 – 921.
- [17] ŠMAJS, J. – KROB, J.: *Evoluční ontologie*. Brno: Masarykova univerzita 2003, 399 s.

Mgr. Marina Čarnogurská, CSc.
Kabinet orientalistiky SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR